

O węglu brunatnym po IV Plenum KC PZPR (1960 r.)

ON LIGNITE AFTER THE 4TH PLENUM OF THE CENTRAL COMMITTEE OF THE POLISH UNITED WORKER'S PARTY (1960)

mgr inż. Józef Czachorowski - Dolnośląskie Biuro Projektów Górniczych, Wrocław

1950-2020 „Poltegor-Institut” Instytut Górnictwa Odkrywkowego we Wrocławiu

70 lat – to okazja do wspomnień. Jakie były początki, jakie problemy nurtowały ówczesnych założycieli i propagatorów odradzającej się z pożogi wojennej branży górnictwa odkrywkowego węgla brunatnego. Jaką rolę odegrał „Poltegor-Institut” IGO w kreowaniu nowej rzeczywistości dla bogactwa, jakie stanowił węgiel brunatny.

Niech pierwsze publikacje ówczesnych decydentów, ludzi nauki – niegdyś magistrów, z czasem doktorów, profesorów – przypomną ten czas.

Słowa kluczowe: jubileusz 70-lecia, górnictwo odkrywkowe węgla brunatnego

70 years – it is an occasion for memories. The beginnings, the problems that troubled the founders and promoters of lignite opencast mining industry that was recovering from the ravages of war at that time. The role “Poltegor-Institut” IGO played in creating the new reality for the wealth that lignite was.

Let the first publications of the decision-makers of that time, people of science - once masters, in time doctors, and then professors – remind us of those days.

Keywords: 70th anniversary, lignite opencast mining

Uchwały IV-tego Plenum KC PZPR w sprawie rozwoju postępu technicznego są dla wszystkich ludzi pracujących w polskim przemyśle zrozumiałe i od dawna, świadomie lub podświadomie, przez nich oczekiwane. Stwierdzenie to nie jest frazesem, jest tylko rzetelną oceną stanu faktycznego w naszym przemyśle.

Intencją uchwał IV-tego Plenum KC PZPR było wytyczenie kierunków rozwoju postępu technicznego i pobudzenie inicjatywy pracowników przemysłu i nauki. Postęp techniczny w interpretacji Uchwał – to nie tylko nowe, bardziej sprawne maszyny i urządzenia, to przede wszystkim lepsze wykorzystanie istniejącego parku maszynowego, wprowadzenie naukowych metod organizacji pracy, podniesienie kwalifikacji zawodowych i kultury technicznej wszystkich pracowników, a w konsekwencji – zwiększenie wydajności pracy, zwiększenie stopnia wykorzystania istniejących mocy produkcyjnych i zlikwidowanie rezerw.

Uchwała IV-tego Plenum otworzyła szeroko drzwi dla inicjatywy ludzi umiejących myśleć. Drzwi, które do tej pory trzeba było nieraz z wielkim trudem wyważać. Chodzi teraz o to, aby skorzystać możliwie szybko z tych otwartych drzwi i zrealizować wszystkie postępowe pomysły, które powstają podczas naszej codziennej pracy. Mogą to być nieraz sprawy drobne, ale wiadomo, iż cały mechanizm działania naszego przemysłu składa się z drobnych elementów, które w większości wypadków są bądź przestarzałe, bądź pochodzą z okresu, kiedy nie było nas stać na nic lepszego.

Postęp techniczny, to kapitalny remont i modernizacja naszego przemysłu, a na to jest rzeczywiście najwyższy czas. Tego kapitalnego remontu nie można usaleśniać od przeznaczenia na ten cel dodatkowych środków. Środki te należy wy gospodarować w ramach dotychczasowych kosztów, a w łącznym bilansie trzeba i należy uzyskać ich obniżkę.

Konkretne zadania postawione przemysłowi można streścić w sposób następujący:

1. Oprzed produkcję przemysłową w Polsce o najnowsze osiągnięcia techniki światowej, zarówno pod względem technologii produkcji, jak i pod względem charakterystyki produkowanych dóbr.
2. Uporządkować gospodarkę zakładów przemysłowych pod względem organizacyjnym, opierając ją o naukowe metody organizacji pracy.

3. Unowocześnić park maszynowy istniejących zakładów produkcyjnych, zwiększając przez to ich potencjał wytwórczy.
4. Unowocześnić procesy produkcyjne zakładów przemysłowych opierając się o naukowe metody organizacji pracy i o najnowsze osiągnięcia nauki i techniki.
5. Podnieść przeciętne kwalifikacje zawodowe pracowników przemysłu i ich kulturę techniczną, stwarzając odpowiednią, sprzyjającą rozwojowi postępu technicznego atmosferę.

-4-

6. Uzyskać powiększenie potencjału produkcyjnego istniejących zakładów przemysłowych przez lepsze wykorzystanie maszyn i urządzeń oraz zlikwidowanie rezerw.
7. Podnieść wydajność pracy przez jej zmechanizowanie i eliminację pracy ręcznej.
8. Powiązać bardziej ściśle przemysł z nauką.
9. Dostatecznie wcześnie wszechstronnie przygotować pod względem ich udokumentowania technicznego, organizacyjnego i finansowego, wszystkie zamierzenia produkcyjne i inwestycyjne.

Aby ten szeroki program szybko i skutecznie wprowadzić w życie, należy opracować szczegółowy plan działania, należy włączyć do jego realizacji jak najszerszy aktyw techniczny i gospodarczy, korzystając przy tym ze współpracy odpowiednich instytucji naukowych i specjalistów.

W polskim górnictwie węglowym kopalnictwo węgla brunatnego jest przede wszystkim technicznie postępowym. Stosuje ono i rozwija metodę eksploatacji odkrywkowej, przy której istnieją szerokie możliwości prawie całkowitego zmechanizowania pracy ręcznej, która ogranicza się przy tym w zasadzie tylko do obsługi i konserwacji maszyn i urządzeń. Sytuacja ta, chociaż korzystna, wymaga tym bardziej wnikliwej analizy pod kątem wyszukania i zlikwidowania rezerw, stałego podnoszenia sprawności maszyn i urządzeń, ich systematycznej modernizacji i śledzenia rozwoju tej gałęzi przemysłu na świecie.

Odrębna sprawa, wymagająca specjalnego omówienia, to sprawa budowy nowych kopalń odkrywkowych węgla brunatnego. Górnictwo odkrywkowe, jako system eksploatacji i kopalni, przeżywa obecnie okres żywiołowego rozwoju. Planowana i już realizowana rozbudowa przemysłu węgla brunatnego wymaga w tym okresie specjalnego wysiłku, aby nasze nowe kopalnie odkrywkowe stały pod względem poziomu technicznego maszyn i urządzeń, metod i organizacji pracy przynajmniej tak wysoko, jak ma to miejsce w krajach gospodarczo silnie rozwiniętych i nadal rozwijających ten przemysł.

Aby wyciągnąć wnioski odnośnie warunków, w których należy działać na kopalniach węgla brunatnego dla zapewnienia realizacji uchwały IV-go Plenum, trzeba scharakteryzować i ocenić ich stan obecny pod względem technicznym i organizacyjnym.

Praca kopalni odkrywkowej da się wyrazić w trzech zasadniczych elementach: urabianie mas węgla i nadkładu, ich transport, zwałowanie. Wszystkie wymienione czynności są od dawna zmechanizowane, ponieważ wymagają tego zadania przerzutu ogromnych ilości mas węgla i nadkładu, a zezwalają na to warunki kopalni odkrywkowej.

Wymienione elementy pracy kopalni odkrywkowej z całą pewnością zaliczamy do prac najprostszyc, a o ich stopniu trudności decyduje nie jakość, lecz ilość. Ilości przerzucanych mas ziemnych są ogromne, dla tego postęp techniczny w kopalniach odkrywkowych, to przede wszystkim zagadnienia organizacyjno-techniczne.

Sytuacja obecna w dziedzinie organizacji pracy w kopalniach odkrywkowych nie jest napewno najlepsza. Świadczy o tym niski stopień wykorzystania maszyn do urabiania i zwałowania mas węgla i nadkładu oraz słabe wykorzystanie środków transportu. Rytmiczność pracy maszyn za-

-5-

leży od ich właściwej konserwacji, kwalifikacji operatorów, stanu zaplecza materiałowo-technicznego i innych podobnych czynników, ale są to w zasadzie również sprawy organizacji prac.

Sytuacja taka powoduje i to, że do projektów nowych kopalń wprowadza się niepotrzebnie rezerwy maszyn i środków transportu, że projektuje się saniżone wydajności pracy sprzętu i ludzi, gdyż rezerwowa maszyna to również i rezerwowa jej obsługa.

Chcąc coś zrobić w tym kierunku, a zrobić - w myśl Uchwały IV-tego Plenum - chcemy dużo, należy najpierw zinwentaryzować istniejącą sytuację pod kątem oceny wykorzystania istniejących maszyn i urządzeń, a następnie pokusić się o jej stopniową poprawę poprzez:

- a/ statystyczne sprawdzenie przyczyn niewykorzystania pełnego potencjału maszyn i środków transportu;
- b/ opracowanie szczegółowe planu pełniejszego wykorzystania środków produkcji, /przy współpracy najlepszych - dostępnych specjalistów świata naukowo-technicznego/;
- c/ realizację opracowanego w ten sposób planu.

Również realizacja Uchwały IV-go Plenum KC PZPR w zakresie działalności inwestycyjnej ZPWB winna być ośrodkiem naszej uwagi. Obecną sytuację na tym odcinku naszej pracy można ocenić pod kątem postępu technicznego najwyżej na "dostatecznie". Braki w tej działalności zupełnie wyraźnie widoczne to:

- 1/ Niewłaściwe metody projektowania nowych kopalń oraz brak normatywów ich projektowania.
- 2/ Brak materiałów porównawczych i statystycznych do projektowania i oceny opracowanych projektów.
- 3/ Niedostateczne przygotowanie inwestycji w chwili ich rozpoczęcia, polegające przede wszystkim na zbyt późnym opracowywaniu dokumentacji projektowo-kosztorysowej.
- 4/ Złe przygotowanie robót pod względem organizacyjnym.
- 5/ Źle zorganizowana współpraca z wykonawcą.
- 6/ Zakładanie wielokrotnych rezerw w projektach kopalń.
- 7/ Braki organizacyjne w przygotowaniu i prowadzeniu inwestycji.

Aby wyciągnąć wnioski z wymienionych wyżej braków w działalności inwestycyjnej ZPWB, należy je omówić i skomentować.

ad.1. Jeśli mówimy o postępie technicznym w Zjednoczeniu, które zajmuje się przede wszystkim rozbudową przemysłu węgla brunatnego, to musimy się koniecznie zatrzymać na zagadnieniach projektowania. Stan techniczny naszych nowych kopalń będzie liniową funkcją stopnia wszechstronnego opanowania i znajomości zagadnień kopalnictwa odkrywkowego przez Dolnośląskie Biuro Projektów Górniczych. Projektanci kopalń i poszczególnych obiektów zadecydują o tym, czy nasze nowe kopalnie będą postępowe, nowoczesne, czy zaćofane. O ile - Zjednoczenie i kopalnie - są wyłącznie odpowiedzialne za stronę organizacyjną prowadzenia inwestycji, o tyle biuro projektów i projektanci są odpowiedzialni i mają prawie wyłączny wpływ na postępowe rozwiązanie technologii eksploatacji nowych kopalń. Biuro Projektów posiada już dostateczną i-

łość materiałów i doświadczeń aby rozwiązania te uporządkować i udostępnić wszystkim tym, którzy w tym przemyśle pracują. Jest również najwyższy czas i są odpowiednie warunki do tego, aby opracować metody projektowania kopalń odkrywkowych, ustalić fazy projektów, ich zakres i tryb zatwierdzenia. Obserwacje pracy biur projektów wykazują, że to wszystko, co wyżej zostało wymienione, dzieje się zupełnie przypadkowo i nie jest nigdzie wiążąco sprecyzowane.

Musimy również zdać sobie sprawę z tego, że nie możemy liczyć na dobrze i wszechstronnie postępowo rozwiązany projekt, jeżeli był on opracowany w atmosferze gorączkowego pośpiechu. Należy się zastanowić, czy dla opracowania projektów wykonawczych poszczególnych obiektów branżowych nie należy korzystać z usług odpowiednich specjalistycznych biur projektowych. Przykładem doświadczenia może być historia rozdzielni "T-1" dla kopalni. Dolnośląskie Biuro Projektów Górniczych winno się skoncentrować na projektach wstępnych i technologii pracy kopalń odkrywkowych, na bieżącym śledzeniu rozwoju tej gałęzi przemysłu na świecie, a uzyskać na to czas, jeśli dla opracowania projektów wykonawczych poszczególnych obiektów korzystać będzie z usług branżowych biur projektowych.

Rola Dolnośląskiego Biura Projektów Górniczych przy realizacji Uchwały IV-go Plenum w przemyśle węgla brunatnego jest bardzo duża i wymaga poza tym osobnego opracowania i przedyskutowania. Szczególna rola biur projektowych w walce o postęp techniczny była wielokrotnie podkreślana przez dyskutantów na IV Plenum.

- ad.2. Napotykaemy z reguły na duże trudności przy ocenie projektów inwestycyjnych całych kopalń i poszczególnych obiektów. Trudności te wynikają przede wszystkim z braku wskaźników i danych porównawczych. Statystyka jest niedoceniana i praktycznie nie prowadzona w ZPWB i w podległych przedsiębiorstwach. Trzeba przecież pamiętać o tym, że na statystyce opiera się postęp nawet tak ścisłych gałęzi wiedzy, jak fizyka i matematyka, nie potrzeba więc specjalnie uzasadniać tego, że postęp techniczny w gospodarce trzeba między innymi opierać na statystyce.

Gdy zachodzi konieczność oceny i zatwierdzenia projektu, stajemy zazwyczaj przed problemem, z czym go porównać. Bardzo często tracimy czas, pieniądze i energię na opracowanie dodatkowych alternatyw tylko po to, aby uzyskać materiał porównawczy. Jest rzeczą bardzo ważną, aby taki materiał porównawczy uzyskać drogą prowadzenia statystyki obiektywnych wskaźników uzyskiwanych na budowie i w projektach zamierzonych lub realizowanych inwestycji.

Statystykę powinno prowadzić również Biuro Projektów. Żaden projektant nie ma w tej chwili pojęcia o tym, ile faktycznie kosztował zaprojektowany przez niego obiekt, czy koszty przeznaczone w kosztorysie były trafnie ocenione, a jeżeli nie, to dlaczego?

- ad.3. Niedostateczne przygotowanie inwestycji do realizacji ma swe źródło w błędach kierownictwa kopalń tak już istniejących jak i będących w budowie. Szczegółowe roczne plany inwestycyjne, które winny być opracowywane nawet z kilkuletnim niekiedy wyprzedzeniem, są tam traktowane jako coś koniecznego i opracowywane formalistycznie tylko w celu zapewnienia sobie środków inwestycyjnych. To oczywiście dezorientuje kierujące biuro projektów, wykonawców

-7-

i władze nadrzędne i nie stwarza podstaw do przygotowania inwestycji pod względem zabezpieczenia dokumentacji projektowo-kosztorysowej, wykonawców, materiałów, sprzętu i urządzeń. Dalsza konsekwencja tej sytuacji, to ciągłe rewizje i korekty planów inwestycyjnych, gorączkowe i chaotyczne opracowywanie dokumentacji projektowo-kosztorysowej, prowadzenie inwestycji na podstawie fragmentarycznej dokumentacji itp. Taka sytuacja uniemożliwia wprowadzenie elementów postępu technicznego i eliminuje zasadę, która powinna być w działalności inwestycyjnej naczelną: najpierw pomyśleć, a później wykonywać.

ad.4. Dalszą konsekwencją sytuacji omówionej pod 3 jest nieprzygotowanie organizacyjne poszczególnych elementów budowy. Polega ono przede wszystkim na złym, zupełnie przypadkowym, doborze przedsiębiorstw wykonawczych, niezabezpieczeniu materiałów i odpowiedniego zaplecza, złym rozdziale limitów inwestycyjnych itp. To wszystko wpływa oczywiście na przedłużenie cyklu prowadzenia budowy i okresu zamrożenia kapitału. Wynikiem i przykładem nieodpowiedniego przygotowania inwestycji jest również i to, iż na jednej budowie zatrudnia się kilka przedsiębiorstw o tym samym profilu wykonawczym, tylko dlatego, że jedno przedsiębiorstwo nie może się podjąć wykonawstwa ośmiości prac danej branży, jeżeli zakres robót nie mieści się w jego portfelu zleceń. Na przykład, na budowie Kombinatu w Turowszowie mamy szereg przedsiębiorstw z tych samych branż, robót inżyniersko-lądowych, montażu maszyn i urządzeń elektrycznych. Konsekwencją tego są nie tylko zwiększone wydatki na kierownictwo i nadzór techniczny tych przedsiębiorstw, ale również budowa własnych zapleczy materiałowo-technicznych, magazynów, pomieszczeń biurowych itp. Dalszą konsekwencją są także trudności projektu organizacji budowy, już nie mówiąc o bieżących kłopotach organizacyjnych. Przykładów takich z pewnością można by znaleźć więcej, wystarczy tylko pod tym kątem spojrzeć na nasze place budowy.

ad.5. W projektowanych obiektach i nowych kopalniach brak jest takich elementów postępu technicznego jak nowe materiały i konstrukcje budowlane, oraz nowa technologia procesów produkcyjnych, polegająca w kopalniach odkrywkowych na racjonalnym opracowaniu organizacji pracy.

Stwierdzenie braku takich elementów postępu technicznego nie powinno być dla nas zaskoczeniem. Przyczyny należy doszukiwać się przede wszystkim w organizacji i przygotowaniu budowy, jak również w panujących w budownictwie stosunkach. O tym, jaki będzie zastosowany materiał, a często również rodzaj konstrukcji, decyduje przeważnie czas, który zmusza do takiego ich doboru, aby spóźnioną budowę można było w terminie ukończyć. Tak długo, dopóki sprawy organizacyjne nie zostaną w takim stopniu uporządkowane, aby budowa mogła być odpowiednio w czasie przygotowana, nie możemy spodziewać się poważnych rezultatów.

Niesprzyjającą też atmosferą dla rozwoju postępu technicznego stwarzają wykonawcy, w których interesie leży, aby obiekty i przerób przy tym samym wysiłku były jak największe, to znaczy materiały i konstrukcje najdroższe, a kubatury poszczególnych elementów największe. Przykładem tego jest oświadczenie jednego z wykonawców w Turowie, który proponował zamiast kilkudziesięciu małych fundamentów zastosować jeden duży, bo "przerób", to znaczy i koszt

"będzie większy". Jeżeli dodamy jeszcze fakt, że z wykonawcą trzeba postępować ostrożnie, bo może się obrazić i nie kontynuować robót, to niejedynemu inwestorowi skłonnemu byłoby przeprojektować fundamenty, aby "przerób", to znaczy koszt, był większy, wykonawca zadowolony, a budowa wykonana w terminie. Taka sytuacja będzie zawsze tam, gdzie zadania jednej branży zostaną podzielone między wielu wykonawców i przez to rozdrobnione. Przeroby są wtedy małe i nie atrakcyjne, a inwestor i projektant znajdują się w sytuacji przymusowej, gdyż w terminie nie dostarczyli projektu, a termin oddania budowy się zbliża. Taka atmosfera i stosunki na naszych budowach wcale nie sprzyjają rozwojowi postępu technicznego. Pierwszym zadaniem jest uporządkowanie tych spraw, a następnie zwrócenie się do projektantów o postępowe rozwiązywanie techniczne, o stosowanie nowych tanich materiałów i konstrukcji. Biura Projektów często nie znają wykonawcy w okresie projektowania, a tym samym nie znają technicznych możliwości wykonawstwa i dlatego zdaniem DBPG projekt roboczy winien być wykonany przez biuro techniczne danego wykonawcy, przy współudziale projektantów DBPG.

ad.6. Rozwój techniki, opanowanie technologii materiałów, mechanizacja i automatyzacja procesów produkcyjnych, podniesienie kwalifikacji zawodowych pracowników i robotników obsługujących maszyny, sprawna organizacja pracy, to znaczy wszystko to, co nazywamy postępem technicznym, powinno dać w rezultacie większą pewność i rytmiczność ruchu maszyn i urządzeń całego zakładu. Stwierdzenie to pasuje obecnie ekonomistom i technikom światowego przemysłu. Zastanawiają się oni, czy słuszne jest przy ustawicznym wzroście sprawności i pewności ruchu produkowanych maszyn i urządzeń pozostawienie niezmiennych kanonów odnoszących przepisów nakazujących instalowanie rezerwowych agregatów.

Rezerwowe maszyny i urządzenia - to nie tylko zamrożone środki, to również dodatkowa załoga dla ich obsługi i konserwacji, większe i bogatsze urządzenia pomocnicze i inwestycyjne towarzyszące. Na kopalniach węgla brunatnego, istniejących i projektowanych, prawdopodobnie będziemy mogli znaleźć rezerwy wielokrotne, to znaczy "rezerwy dla rezerwy". Ujawnione to zostało przy rozpatrzeniu projektu trasy nawęglania na kopalni Turów. Na odkrywce Turów II z powodu zmiennych warunków załęgania węgla i nakładu - istnieje nadmiar maszyn do ich urabiania, w przeliczeniu na ich średnią wydajność. Nadmiar ten wynosi prawie 100%. Dla transportu węgla zaprojektowano przenośniki taśmowe zgodnie ze stosowaną w NRD zasadą 100 % rezerwy, ale w stosunku do łącznej średniej wydajności maszyn, to znaczy też ze 100 % rezerwą. Napędy przenośników taśmowych mają również rezerwę w mocy silników, zasilanie tych silników ma również swoją rezerwę.

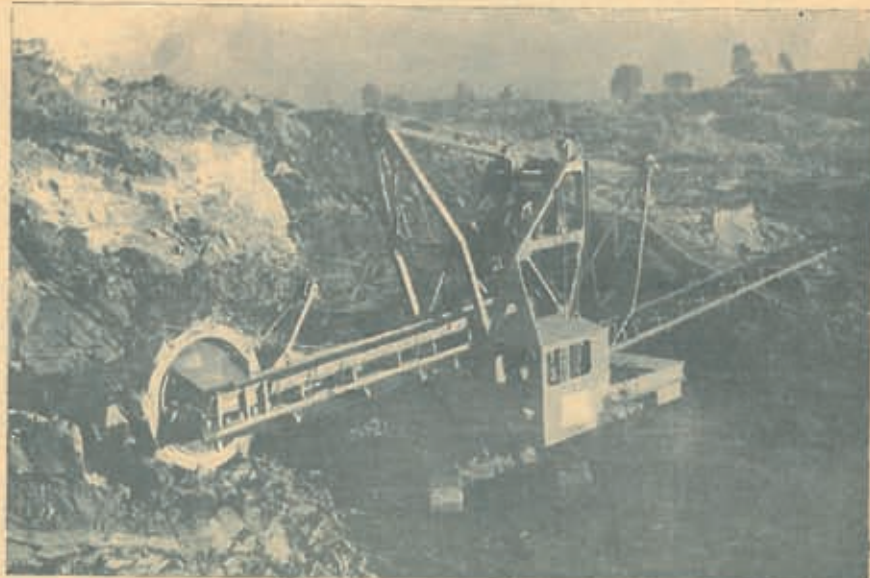
Przyjęta zasada stosowania rezerw, wydaje się niesłuszna, skoro bo wiem w jednym miejscu, na początku cyklu produkcyjnego jest rezerwa nie należy jej już dalej wielokrotnić, gdyż może to doprowadzić do absurdu.

Zagadnienie rezerw w projektowanych i czynnych kopalniach odkrywkowych należy zbadać i rezerwy likwidować. Jeśli nie pozwalają na to przepisy, to należy spowodować ich zmianę. Uwagi te odnoszą się również do Biura Projektów, gdyż wybudowanych już urządzeń w większości wypadków zmieniać nie będziemy, a zmieniać je można w projekcie, a jeszcze łatwiej w stosowanych zasadach i normatywach pro-

-9-

jektowania kopalń odkrywkowych, o ile takie w ogóle istnieją.

ad.7. Obserwując pracę naszego przemysłu i budownictwa, odnosi się wrażenie, że zapomniano o tym, iż istnieje odrębna gałąź wiedzy: naukowa organizacja pracy i że warto się z nią zapoznać. Przykładem i dowodem niedoceniaenia jej jest fakt, że prawie dla każdej nowej inwestycji wydaje się - oprócz zatwierdzenia projektu - cały szereg aktów normatywnych, że budowy te bezpośrednio nadzorują wysoko postawione we władzach gospodarczych osoby, które występują w roli straży pożarnej. Każdemu przeciętnemu człowiekowi, a już na pewno technikowi, wydaje się, że wystarczy dać projekt i środki, a budowa będzie zrealizowana. A jednak tak nie jest i do tego nie jest tak w kraju, który szczyści się tym, że prowadzi gospodarkę planową. Nie będziemy tu oczywiście zajmować się usprawnieniem pracy tych wysokich władz bo byłoby to właśnie niezgodne z zasadami naukowej organizacji pracy i z prawem ścisłego podziału zadań - chcemy tylko sytuację zasygnalizować. Organizując naszą pracę, musimy również pamiętać o tym, że żyjemy w kraju, w którym obowiązuje zasada "od każdego według jego zdolności". W przemyśle węgla brunatnego można mieć zastrzeżenia nie tylko co do ścisłego podzielenia zadań między poszczególnych pracowników, ale nawet między Zjednoczeniem a kopalniami, między Zjednoczeniem a Biurem Projektów i kopalniami. Sprawy te wymagają koniecznie uregulowania, są bowiem podstawą i warunkiem uzyskania wyników w naszej ofensywie rozwoju postępu technicznego. Trzeba doprowadzić do tego aby ludzie powołani i uprawnieni do podejmowania decyzji, decyzyje te podejmowali, nie zastanawiając się diałem kolegiąlnym, aby ludzie powołani i odpowiedzialni za organizację pracy, organizowali i ponosili odpowiedzialność, - aby nadzorujących nie było więcej niż nadzorowanych, - aby stworzyć atmosferę stabilizacji organizacyjnej bo to właśnie jest fundamentem powodzenia naszej akcji realizacji Uchwał IV-go Plenum.

Pierwsze wykonanie całkowicie w Polsce koparki kołowe JZ - 100 przy pracy w Kopalni Glin w Jarosławie /wyżej i na str.10/.